Polezeme po stromech? [1990]

Někteří Slováci nám Čechům vyčítají, že nejsme dost Čechy a že proto nebereme dost vážně, že oni jsou Slováci. Chybami se rozumný člověk učí, ale musí nahlédnout, že jde o chyby. Literárky (č. 7) nám v květnu připomněly Vaculíkovy úvahy z roku 1983, kde mj. píše, že se necítí být Čechem. Dvakrát jsem se zaradoval, když jsem si to zase přečetl: ještě po sedmi letech to znovu otiskl, snad to dosud i drží. Ani já se nijak moc necítím být Čechem. Vaculíka je občas dobré mít za spojence. A možná, že je nás víc, jak vysvítá z pokračující diskuze. Je to naše chyba? Jsme nenormální?

Velkou nesnází v politice je často obrovský rozdíl mezi míněním znalců a mezi míněním většiny. Také odborníci se mezi sebou liší, ale spor mezi odlišnými názory se musí řešit odborně, tj. vyložením podstaty odlišností a uvedením argumentů pro a proti. Takový spor může trvat dosti dlouho, někdy může být dokonce vědeckými postupy neřešitelný (když totiž nejde o problém vědecký, ale třeba filosofický, k jehož řešení není žádná z odborných věd kompetentní). Naproti tomu většina nemusí nic odůvodňovat, většina jen hlasuje. Víme z mnoha zkušeností, že většina si nejednou odhlasuje i nesmysl, v jehož důsledku je pak sama těžce postižena. Základním problémem demokracie je opětovné nalézání rovnováhy či správného poměru mezi hlasem znalců a mezi hlasem většiny. Jsou věci, o kterých většina nerozhoduje a rozhodovat nemůže. Kdo z těch, kdo se zaříkávají svým národním cítěním, může říci, co to je národ a čím se právě jeho národ specificky liší od jiných?

V době první republiky sváděl Emanuel Rádl nejeden vysilující zápas, když dokazoval, že naše pojetí národa je v zajetí německého romantismu, že na západ od Rýna platí jiné pojetí. Už tehdy si stěžoval, že „lidé prostě nechtějí slyšet“, že „zavírají uši“ a že pokládají jeho výklady „za blábolení“. Rádl doporučoval, abychom se osvobodili od tohoto neblahého dědictví „kmenového pojetí“ národa a rozhodli se pro „pojetí politické“. Češi a Slováci jsou v tomto druhém pojetí dva kmeny, které „ze svobodné vůle chtějí tvořit jeden národ a stát“, které „tuto vůli pokládají pro sebe za prospěšnou“ a „chtějí toto sjednocení provádět“. „Neboť nejsme otroky ani historie, ani jazyka, nýbrž jejich svobodnými pány.“

Necítím se Čechem, i když trochu jinak než Ludvík Vaculík. Kmen Čechů dosáhl nadvlády nad celou řadou jiných kmenů, které dnes vymizely z tzv. „národní paměti“. Když už bych sám sebe zkoumal, čím se kmenově cítím, tak snad příslušníkem kmene Doudlebů a možná trochu i Zličanů. Je docela možné, že se mýlím, že si to vymýšlím. Ono na tom zase tak moc nezáleží, i když je docela možné si představit, že byla pěknější nářečí, než je dnešní středočeské (dnes se např. kochám středoslovenštinou). Český jazyk by se však měl zachovat, protože se v něm mimořádně dobře filo-

soficky myslí. A protože jazyk sám žít neumí, vím alespoň o jednom důvodu, proč by Češi měli dál existovat i v budoucnosti. Naprosto ovšem souhlasím s Masarykem, že něco takového ještě zdaleka nestačí k tomu, aby se česká otázka stala otázkou světovou. Národní program, a tedy národní budoucnost je třeba zakládat na něčem podstatnějším, než je kmenové nebo jazykové příbuzenství. Nevidím, proč by se Češi i Slováci, Slováci i Češi nemohli rozhodnout pro společnou národní budoucnost. Záleží to jenom na nich, protože jde o budoucnost, nikoliv o minulost. Národ není dán, aby se ve svých příslušnících pak jenom projevoval, ale je vždycky jen tím, co z něho udělají ti, kdo se k němu hlásí. Říká-li Rádl, že „pravý československý národ je před námi“, má pravdu, ale je to pravda už trochu neaktuální. Dnes musím udělat krok dál: budujeme svůj národ evropský nebo alespoň středoevropský. Zdá se mi dost zpátečnické chtít se právě dnes dělit na Čechy a Slováky, nikoliv jen s ohledem na minulost, ale dokonce programově.

V již citovaném článku napsal Ludvík Vaculík, že pokud jde o jeho češství, narodil se bez národnosti, tedy nahý; necítí se být Čechem, jen se prý do toho „oblékl“. Téměř půl století před ním užil podobného příměru Emanuel Rádl, když napsal, že být Čech nebo Slovák znamená něco jako „náš župan a pantofle, anebo pracovní šat“: pohodlně se v nich chodí a pracuje, cítíme se v nich „doma“. „Československství jest náš společenský oblek, v němž se ukazujeme na ulici. Chápu chlapce, který se ošívá ve svátečním obleku a ve kterém si stýská, že v něm nemůže lézt po stromech – ale nelze nám jen lézt po stromech!“ (*KR*, leden 1935)

Bude-li nadále přibývat těch, kdo nás všechny zase chtějí zahnat na stromy, nezbude nic jiného než brzo provést národnostní sčítání, v němž bude možno optovat jednak (pro méně vyspělé) pro národnost československou (bez pomlčky), jednak (pro prozíravější) pro národnost středoevropskou, případně evropskou. S tím neblahým herderovským dědictvím už musíme jednou skoncovat.